

в "новій економіці" // Банківська справа. – 2003. – № 6. – С. 3–16.
 2. Влияние индустрии программного обеспечения на занятость // <http://www.mikrosoft.com/Rus/Government/Newsletters/idc/05/03/mspx>
 3. Баласинович Б. Становлення елементів інформаційного суспільства

в Україні // Банківська справа. – 2004. – № 4 – С. 10–22; Баласинович Б. Стан та перспективи розвитку ІКТ-індустрії в Україні // Банківська справа – 2004. – № 5–6. – С. 39–48.

Надійшла до редколегії 11.10.04

В.В. Вірченко, асп.

ДОСЛІДЖЕННЯ СУТНОСТІ ФІНАНСОВИХ ІНСТИТУТІВ У КОНТЕКСТІ НОВОЇ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ

Присвячено аналізу сутності фінансових інститутів у руслі неінституціональних економічних теорій. Досліджено історію виникнення і подальшу еволюцію терміна "фінансовий інститут". Здійснено аналіз основних економічних поглядів на сутність фінансових посередників. Використовуючи концептуальний каркас нової інституціональної економічної теорії, сформульовано нові розширені визначення категорій "фінансовий інститут" та "інституційна структура грошово-кредитного ринку".

Article is devoted to analysis of substance of financial institutions under methodology of neoinstitutional economic theories. The history of origination of the term "financial institution" and its further evolution was examined. Main economic views on the substance of financial intermediaries were investigated. New extended definitions of categories "financial institution" and "institutional structure of money-and-credit market" were formulated using conceptual framework of new institutional economic theory.

Фінансові інститути у складі інституційної структури грошово-кредитного ринку відіграють важливу роль в економічних перетвореннях, які відбуваються в країні. Як регулятори грошового обігу й центри акумуляції фінансових ресурсів та їх перерозподілу вони здійснюють значний вплив на фінансову, інвестиційну й виробничу сферу економіки.

На жаль, низька ефективність функціонування фінансових посередників на даний момент не забезпечує належним чином залучення заощаджень і їх трансформацію в кредити та інвестиції в реальний сектор економіки України. Крім того, вітчизняний грошово-кредитний ринок характеризується низьким рівнем розвитку окремих інституційних елементів фінансової структури.

Таким чином, проблема підвищення ефективності функціонування фінансових інститутів і розбудови інституційної структури грошово-кредитного ринку на сьогоднішній день перетворилася на одне з важливих і одночасно надзвичайно складних питань національної економіки. Як наслідок – особливої актуальності набуває дослідження та теоретичний аналіз процесу формування й розвитку інституційної структури грошово-кредитного ринку, що є однією з важливих складових процесу трансформації української економіки.

Проблема формування інституційної структури грошово-кредитного ринку отримала висвітлення в економічній літературі. Належне місце в розробці цієї теми займають праці українських економістів: О.В.Дзюблюка, М.І.Савлука, В.М.Суторміної, В.М.Шелудько. Серед російських учених варто виділити праці Є.Ф.Жукова, Я.М.Міркина, О.Л.Смірнова. Серед західних економістів вагомий внесок у розробку цієї тематики зробили Е.Ф.Брігхем, Е.Дж.Доллан, М.Лівінгстон, Ж.Матук, А.Шарп.

У той же час проблеми визначення сутності фінансових інститутів і інституційної структури грошово-кредитного ринку вивчені та висвітлені ще недостатньо. До того ж, в Україні, на жаль, здійснено занадто мало досліджень, спеціально присвячених системному аналізу економічних поглядів на сутність фінансових інститутів та їх місце в економічній системі. У працях зазначених вище авторів переважно йдеться про окремі інститути грошово-кредитного ринку (банки, інвестиційні фонди, страхові компанії), які розглядаються ізольовано один від одного, а не в контексті їх належності до однієї економічної категорії "фінансовий інститут". Таким чином, невідкладним завданням є розробка теоретичної бази дослідження інституційної структури грошово-кредитного ринку, досягнення категоріальної визначеності в межах аналізу сутності фінансових інститутів.

Мета даної статті полягає в дослідженні сутності фінансових інститутів у руслі теорій неінституціоналізму з використанням основних методологічних концепцій даного

напряму економічної думки. Досягнення поставленої мети зумовило вирішення наступних завдань дослідження:

➤ дослідити історію виникнення терміна "фінансовий інститут", а також проаналізувати основні сучасні економічні погляди на сутність фінансових інститутів;

➤ обґрунтувати необхідність дослідження сутності фінансових інститутів у руслі неінституціоналізму й розглянути особливості методології нової інституціональної економічної теорії;

➤ дослідити сутність фінансових інститутів з використанням методології нової інституціональної економічної теорії і сформулювати нові розширені й уточнені визначення економічних категорій "фінансовий інститут" та "інституційна структура грошово-кредитного ринку".

Термін "фінансовий інститут" уже досить давно став загальноживим і на сьогоднішній день широко використовується в економічній науковій літературі. У вузькому значенні під фінансовим інститутом розуміють будь-яку фінансову організацію. Щодо цього ніяких суперечок у наукових колах не виникає. Незважаючи на це, проблема існування категоріальної невизначеності відносно даного поняття так і залишається невирішеною.

Погляди вчених-економістів на сутність фінансових інститутів та їх місце в економічній системі є досить різними, а іноді навіть суперечать один одному. На нашу думку, це можна пояснити різноманітністю виконуваних ними функцій, а також складністю, системністю і багатогранністю даного поняття. Адже чим складніше поняття, тим важче визначити його сутність. Саме це й дає можливість віднести поняття "фінансовий інститут" до економічних категорій, тобто до класу універсальних економічних понять, які в узагальненому вигляді виражають суттєві і всезагальні властивості економічних явищ і процесів.

Проблема існування категоріальної невизначеності щодо поняття "фінансовий інститут", на наш погляд, є вагомою причиною для подальшого дослідження його сутності з використанням методології і основних теоретичних концепцій новітніх напрямів економічної думки, що дозволить краще зрозуміти економічну природу функцій фінансових посередників і сформувати розширене визначення даної категорії.

Перш ніж перейти до аналізу сутності фінансових інститутів, потрібно дослідити історію виникнення даного терміна. Визначити часові рамки виникнення терміна дозволяє етимологія. Розглядаючи поняття фінансового інституту з позицій етимології, розділимо його на дві складові – слова "фінанси" і "інститут".

Слово "фінанси" (finance) виникло ще в 1400 р. і спочатку означало "повернення боргу". Як термін, що означає "управління грошово-кредитними ресурсами", слово "фінанси" почало вживатись значно пізніше – приблизно з 1781 р. [1].

Слово "інститут" (institute) виникло в 1325 р. і спочатку вживалося у вигляді дієслова, що означало "створити або започаткувати". Лише починаючи з 1828 р., дане слово стало використовуватися як іменник, що означає "організація або товариство" [1].

Таким чином, зіставивши дані щодо часу виникнення слів "фінанси" (finance) та "інститут" (institute), можна зробити висновок, що термін "фінансовий інститут" міг виникнути не раніше 1828 р.

Незважаючи на те, що в українській мові вживається термін "фінансовий інститут", в англійській мові для означення фінансової організації замість "financial institute" використовується термін "financial institution". Це пов'язано з особливостями еволюції етимології цих двох слів. Необхідно наголосити, що в англійській мові слова "institute" й "institution", якщо вживаються як іменники, можуть використовуватися як синоніми. Проте існують деякі характерні особливості використання цих слів, які при перекладі з англійської мови можуть створювати певні труднощі:

По-перше, слово "інституція" (institution) вживається лише як іменник, а слово "інститут" (institute) – як дієслово і як іменник.

По-друге, як іменник першим в англійській мові почало вживатися в 1707 р. слово "інституція" (institution), що мало значення "благодійна організація". А з 1828 р. слово "інститут" (institute), яке до цього часу було лише дієсловом, починає використовуватися як іменник, що означає "організація або товариство". З цього часу слово "інституція" починають трактувати дещо ширше і вживати як синонім до слова "інститут".

По-третє, на сьогоднішній день ситуація докорінно змінилася. Слово "інститут" використовується лише в значенні "наукова організація" і "товариство або асоціація". А слово "інституція" – використовується в значенні "організація, товариство". Крім того, обидва слова мають значення "постанова, закон або звичай", тобто означають "інститут" у розумінні інституціоналістів.

Таким чином, фактично, словосполучення "financial institution" треба перекладати з англійської мови як "фінансова організація" або "фінансова інституція". Незважаючи на це, термін "фінансовий інститут", який на сьогодні можна зустріти в російській і українській економічній літературі, вже давно формалізувався й увійшов в українську мову. І це досить дивно, адже жодну іншу організацію, окрім фінансової, не називають інститутом. Такий виняток з правил, звичайно, повинен мати пояснення, яке, на наш погляд, криється в сутності фінансових інститутів. Існування терміна "фінансовий інститут" можна пояснити тим, що фінансові організації виконують на грошово-кредитному ринку інституційні функції і, таким чином, можуть бути віднесені до "інститутів" у розумінні інституціоналістів. Тобто – до організацій, які забезпечують механізм реалізації формальних і неформальних правил, що структурують взаємодії економічних суб'єктів на грошово-кредитному ринку. Це є одним із аргументів на користь того, що фінансові інститути можуть бути досліджені в руслі нової інституційної економічної теорії з використанням її основних методологічних концепцій. І, одночасно, це дозволяє говорити про важливу роль фінансових інститутів у суспільно-економічних відносинах, а також про певні специфічні функції, які вони виконують у рамках економічної системи.

Проведене дослідження літературних першоджерел економічної думки, які публікувалися англійською мовою в період з 1730 до 1930 р., дозволяє зробити такі висновки щодо еволюції терміна "фінансовий інститут". До початку XIX ст. комерційні банки були практично єдиними фінансовими інститутами, які досягли розвитку в рамках

економічної системи і функціонували на грошово-кредитному ринку країн Європи. Отже, потреби у виникненні категорії, що об'єднувала б в собі різні види фінансових установ, на той час не було, оскільки тоді існував лише один вид фінансових установ – банки. Крім того, для означення комерційних банків в економічній літературі приблизно до 1800 р. використовувався виключно термін "банк'єр" (banker). Підтвердженням цього факту є праці таких науковців, як Р.Кантільон, Д.Г'юм, А.Сміт, Дж.Бентам та ін. Звичайно, можна заперечити, що в деяких працях слово "банк" (bank) все ж таки можна зустріти, особливо в творах А.Сміта та Ж.Б.Сея. Проте у вищеперелічених працях даний термін використовується лише для означення центрального банку і завжди пишеться з великої літери. Дану ситуацію можна пояснити тим, що до початку XIX ст. переважна частина банків за формою організації були індивідуальними. Заможні фінансисти одноосібно володіли банком і здійснювали управління ним. Перші акціонерні банки почали утворюватися ще з початку XVIII ст. – це Банк Англії та Банк Франції, проте практично з самого початку свого заснування вони виконували емісійну функцію і згодом отримали статус центрального банку. Тому для означення комерційного банку використовувався термін "банк'єр", а для центрального банку – слово "Банк".

На початок XIX ст. припадає бурхливий розвиток акціонерних комерційних банків. На наш погляд, саме цим пояснюється поступове поширення практики застосування терміна "банк" для означення комерційного банку. У працях таких економістів, як Д.Рікардо, Дж.Мілль, Дж.Тейлор, Дж.Стюарт Мілль даний термін використовується в значенні "комерційний банк", а не в значенні "центральный банк". У той же час термін "банк'єр" продовжує активно застосовуватися економістами вже як синонім до слова "банк".

Приблизно в 1830-х рр. відбувається активний розвиток принципів нових видів організацій банківського типу – ощадних банків та ощадно-кредитних асоціацій. Відповідно, в науковій економічній термінології з'являється нове поняття – "банківські інститути" (banking institutions), що використовується для означення фінансово-кредитних установ різних видів. Даний термін можна зустріти в працях В.Леггета, Ф.Ліста та Дж.Стюарта Мілля.

І, нарешті, в другій половині XIX ст. вперше з'являється термін "фінансовий інститут" (financial institution). Його виникнення зумовлено існуванням об'єктивної потреби в категорії, що означувала б абсолютно різні види фінансових організацій, кількість яких на той час уже значно зросла. Наприкінці XIX ст. – на початку XX ст. сформувалися, отримали розвиток і зайняли своє місце в рамках грошово-кредитної системи як депозитні фінансово-кредитні інститути – центральні банки, комерційні банки, ощадні банки, інвестиційні банки, ощадно-кредитні асоціації, кредитні спілки; так і недепозитні фінансові організації – страхові компанії, довірчі товариства, приватні пенсійні фонди, торговельні фінансові компанії, які вже не можна було віднести до категорії "банківських інститутів". Таким чином, виникнення категорії "фінансовий інститут" було об'єктивно необхідним. На наш погляд, точно визначити час виникнення даного терміна на сьогоднішній день практично неможливо. Найбільш раннім літературним джерелом, у тексті якого нам вдалося знайти термін "фінансовий інститут", є Енциклопедія політології, політекономії та політичної історії Сполучених Штатів Америки за редакцією Дж.Лаллора, видана в 1880 р. [2]. Крім того, в тексті французького Політекономічного словника за редакцією Гільяміна і Кокеліна, який був опублікований 1852 р., зустрічається термін "фінансова установа" (établissement financier) [3]. Проте фор-

мально в даному літературному джерелі термін "фінансовий інститут" (*institution financière*) не використовується. Отже, виникнення терміна "фінансовий інститут" можна датувати періодом 1860–1880 рр.

Приблизно до 1920 р. словосполучення "фінансовий інститут" вживалося як звичайний термін, під яким розуміли фінансову організацію будь-якого виду. Економістами-теоретиками не було зроблено практично жодної спроби дослідити сутність фінансових інститутів як економічної категорії і сформулювати її визначення. Наприкінці першої половини XX ст. відбулася активізація економічних досліджень в напрямі визначення функцій фінансових посередників та їх ролі на грошово-кредитному ринку. Одними з перших були опубліковані в 1920-х рр. дослідження Ф.Найта і А.Пігу.

На сьогоднішній день існують десятки визначень категорії "фінансовий інститут". Погляди вчених-економістів на сутність фінансових інститутів досить різні й іноді навіть суперечливі, що й спричинило виникнення такої великої кількості визначень. Усі сучасні економічні погляди на сутність фінансових інститутів, на наш погляд, можна умовно розподілити на кілька груп відповідно до методології аналізу і наукових підходів, які використовувалися економістами в процесі дослідження.

До першої групи належать визначення, що розкривають сутність фінансових інститутів через функції, які вони здійснюють у межах економічного середовища. Значна частина визначень, що належать до цього типу, досить точно характеризують сутність фінансових інститутів у вузькому розумінні. На жаль, вони концентруються на функціях фінансових посередників і при цьому не відображають їх роль на грошово-кредитному ринку та місце, яке вони займають у рамках економічної системи. На наш погляд, це їх основний недолік, який не дозволяє їм повною мірою розкрити економічну природу глибинних взаємозв'язків, що історично існують між ступенем розвитку інституційної структури фінансового ринку і темпами суспільно-економічного зростання. Прикладами таких визначень є:

1. Фінансові інститути – організації, що спрямовують і прискорюють потоки фінансових ресурсів із секторів, які мають їх надлишок, до секторів, що відчувають дефіцит грошових коштів [4, р. 85; 5, р. 114].

2. Фінансові інститути – організації, що регулюють грошовий обіг і кругообіг фінансових ресурсів у готівковій і безготівковій формах [6, с. 314].

3. Фінансові інститути – організації, які здійснюють акумуляцію вільних фінансових ресурсів з подальшим їх наданням у користування на комерційній основі економічним суб'єктам, що відчувають дефіцит грошових коштів [7, с. 142; 8, с. 470].

До другої групи можна віднести визначення, що розкривають сутність фінансових інститутів через сукупність фінансових послуг, які вони надають суб'єктам ринкової економіки. Визначення такого типу, на наш погляд, не в змозі охарактеризувати сутність фінансових інститутів у широкому розумінні, оскільки в них не йдеться ані про їх функції, ані про їх роль на грошово-кредитному ринку. Крім того, іноді в рамках визначення здійснюється просте перерахування основних фінансових послуг, яке не йде йому на користь і ще більше вульгаризує, спрощує сутність фінансового посередництва. До даної групи визначень належать такі:

1. Фінансові інститути – фінансові організації, що акумулюють грошові кошти та інші фінансові активи, надають кредити, здійснюють грошові розрахунки, випуск в обіг цінних паперів та надають інші фінансові послуги [9, с. 328; 10].

2. Фінансові інститути – організації, що надають універсальні кредитні, фондові, посередницькі послуги, займаються кредитуванням окремих галузей господарської діяльності, а також здійснюють розрахунки й організують платіжний обіг у масштабі всього народного господарства [11, с. 436].

До третьої групи належать визначення, що розкривають сутність фінансових інститутів через операції, які вони здійснюють на грошово-кредитному та фондовому ринку. Зауваження до них практично ідентичні тим, які були зроблені щодо першої групи визначень: концентруючись на фінансових операціях інститутів, вони не визначають їх роль на грошово-кредитному ринку, а також ті функції, які вони реалізують у рамках економічної системи. Усе це робить неможливим розкриття сутності фінансових інститутів у широкому розумінні або, іншими словами, в контексті їх взаємозв'язку з розвитком суспільно-економічних відносин. Прикладом таких визначень є:

1. Фінансові інститути – організації, що залучають фінансові ресурси шляхом продажу власних фінансових зобов'язань, а потім інвестують накопичені грошові кошти у фінансові активи [12, с. 8; 13, р. 22].

2. Фінансові інститути – спеціалізовані фінансові установи, що трансформують прямі вимоги в посередні шляхом придбання первинних цінних паперів та випуску своїх власних [14, с. 74].

Крім того, деякі визначення, віднесені до третьої групи, ще більше звужують поняття фінансових інститутів, розкриваючи їх сутність через специфічні фінансові операції, які притаманні лише депозитним або лише недепозитним фінансовим установам. У результаті – до фінансових інститутів належать або тільки банківські, або лише небанківські фінансові посередники. До визначень такого типу можна віднести:

1. Фінансові інститути – організації, що отримують фінансові ресурси від постачальників капіталу і займаються їх інвестуванням [15, с. 47].

2. Фінансові інститути – організації, які приймають вклади або фонди в одних осіб і позичають їх іншим особам, тобто переводять фонди грошових коштів від позичальників до кредиторів [16, с. 527].

Таким чином, результати проведеного дослідження свідчать про те, що практично жодне з існуючих визначень категорії "фінансовий інститут" не може бути впевнено віднесене до групи універсальних. У найкращому випадку деякі визначення можуть досить точно розкривати сутність фінансових інститутів у вузькому розумінні, при цьому все рівно залишаючись дещо поверхневими з позицій економічної теорії. Отже, існує об'єктивна необхідність у розробці нового розширеного визначення даної категорії, яке б враховувало вже існуючі досягнення економістів-теоретиків і одночасно дозволяло краще зрозуміти сутність фінансових інститутів, економічну природу їх функцій і їх місце в економічній системі країни.

На наш погляд, нові перспективи в дослідженні сутності фінансових інститутів відкриває нова інституційна економічна теорія (HIET). У рамках даного напрямку економічної думки було розроблено систему теоретичних концепцій, яка дозволяє, виходячи із фундаментальних припущень щодо поведінки економічних агентів і характеристик зовнішнього середовища, пояснювати досить широкий клас суспільно-економічних явищ і процесів. До таких концепцій належать: інститути, організації, обмежена раціональність, опортуністична поведінка, права власності, трансакції, трансакційні витрати та ін. На нашу думку, заслуговує на увагу взаємозв'язок і взаємодоповнюваність даних концепцій, які в системі утворюють концептуальний каркас інституціональної економічної теорії.

У контексті дослідження сутності фінансових інститутів найбільш важливими і значущими є концепції інститутів, організацій, трансакцій і трансакційних витрат. Розглянемо їх більш детально. У межах HIET інститути визначаються як сукупність формальних і неформальних правил, що створюються людьми і виконують функцію обмежень у ситуації вибору, а також механізмів, що забезпечують дотримання даних правил. Механізм, що забезпечує дотримання правил, являє собою механізм санкціонування, тобто створення витрат для порушників правил, а також для всіх інших суб'єктів, дії яких регламентуються відповідним інститутом [17].

Організація в трактуванні прихильників нової інституціональної теорії – це сукупність людей, структурно відособлених упорядкованими процесами одержання і переробки інформації, а також прийняття рішень, пов'язаних з використанням обмежених ресурсів. Також під організацією іноді розуміють одиницю координації, що побудована на основі владних відносин між принципалом і агентом. Таким чином, правила, яким підпорядковується діяльність людей у межах організації в термінах структури, є внутрішніми інститутами, тоді як ті правила, у рамках яких здійснюється взаємодія з іншими організаціями, можуть бути визначені як зовнішні інститути.

Трансакційні витрати в рамках HIET – це цінність ресурсів, які використовуються в процесі вирішення проблем координації і розподілу в межах інституційного середовища. Дане визначення більш універсальне порівняно з таким: трансакційні витрати – це витрати опортуністичної поведінки, а також витрати пошуку, виміру, захисту і специфікації прав власності. Відповідно, трансакція визначається як зумовлена правилами і механізмами, що забезпечують їх виконання, взаємодія між людьми з приводу відчуження і присвоєння прав власності.

Перелічені вище теоретичні конструкції взаємодоповнюють одна одну. Концепції трансакційних витрат і опортуністичної поведінки дозволяють осмислити системуютьворювальну роль і функції інститутів. У той же час концепції інститутів і організацій дають змогу краще дослідити механізм ефективного розміщення ресурсів і економічного зростання.

Характерні особливості методології дослідження і концептуального каркасу нової інституціональної економічної теорії чітко вирізняють її з поміж інших сучасних напрямів економічної думки й одночасно відкривають нові перспективи в галузі дослідження суспільно-економічних відносин.

По-перше, на відміну від неокласичної економічної теорії для HIET, як і для старого інституціоналізму, інститути відіграють важливу роль у процесі пояснення поведінки економічних агентів. Крім того, прихильники HIET акцентують увагу на дослідженні взаємозв'язку між інституційним середовищем, ефективністю розміщення ресурсів і економічним розвитком [17].

По-друге, на відміну від традиційного інституційного підходу в рамках нового інституціоналізму інститути розглядаються не стільки самі по собі, скільки через їх вплив на рішення, які приймають економічні агенти. Інститути не визначають повною мірою поведінку людини, а лише обмежують набір альтернатив, з яких індивід може обрати відповідно до своєї критеріальної функції.

По-третє, на відміну від неокласичної економічної теорії в HIET більшість об'єктів не розглядаються як "чорні ящики". Тобто організації у своїй діяльності на ринку не прирівнюються до індивідуальних економічних агентів. Розкриття "чорного ящика" за допомогою використання методології HIET дозволяє пояснити ті явища і процеси, що сприймалися в рамках неокласичної теорії як заздалегідь визначені.

По-четверте, інституціональні альтернативи порівнюються одна з одною, а не лише з ідеальним станом речей, як це робилося в неокласиці. Порівняння здійснюється через призму можливостей економії на трансакційних і трансформаційних витратах.

По-п'яте, нова інституціональна теорія орієнтується на послаблення жорстких припущень неокласичної школи щодо поведінки людини (концепція обмеженої раціональності) і, одночасно, реалізує принцип методологічного індивідуалізму.

Таким чином, застосування методології і концептуального каркасу нової інституціональної економічної теорії в процесі дослідження сутності фінансових інститутів дозволяє поглибити аналіз економічних явищ та процесів і, головне, сформувати нове розширене визначення даної категорії.

Основними ознаками інституту згідно з методологією HIET є такі: інститут є макроінституціональною категорією; інститут являє собою сукупність правил або механізм їх реалізації; інститут визначає загальні рамки взаємодії економічних агентів, а не рамки конкретної взаємодії; регулює деперсоніфіковані і нелокальні трансакції; індивіди не можуть впливати на процес зміни інститутів; інститути визначають величину і структуру трансакційних витрат.

Фінансовий інститут як економічна категорія має такі характерні ознаки: фінансові інститути забезпечують механізм реалізації формальних і неформальних правил, що регулюють взаємодії економічних суб'єктів на грошово-кредитному ринку; фінансові інститути, займаючи важливе місце в рамках економічної системи, являють собою макроекономічну категорію; окремі індивіди не можуть визначати напрям розвитку і трансформації фінансових інститутів; фінансові інститути знижують трансакційні витрати на грошово-кредитному і інвестиційному ринку, а також визначають їх структуру; фінансові інститути реалізують загальні рамки взаємодії економічних агентів на грошово-кредитному ринку; фінансові інститути забезпечують механізм регулювання деперсоніфікованих трансакцій у межах країни; фінансові інститути виконують трансформаційну функцію, що полягає в зміні якісних характеристик потоків фінансових ресурсів. Крім того, фінансові інститути здійснюють функцію перерозподілу вільних фінансових ресурсів, а також функцію капіталізації вільних грошових доходів, яка полягає у трансформації заощаджень юридичних і фізичних осіб у позичковий капітал.

Таким чином, абстрагуючись від специфіки фінансових операцій і структури фінансових послуг, які надають конкретні фінансові організації, можна з впевненістю стверджувати, що фінансові інститути з позицій економічної теорії здійснюють у рамках економічної системи інституціональні функції. Тобто "фінансовий інститут" як економічна категорія являє собою специфічний клас організацій, які забезпечують механізм реалізації формальних і неформальних правил, що структурують взаємодії економічних агентів на фінансовому ринку. Отже, фінансові інститути є "інститутами" в розумінні інституціоналістів і являють собою невід'ємну складову інституційного середовища країни.

Опосередковуючи практично всі трансакції, які виникають на грошово-кредитному ринку і пов'язані з передачею прав власності на фінансові ресурси, фінансові інститути сприяють оптимальному перерозподілу капітальних благ у рамках економіки. Крім того, вони забезпечують функціонування механізму реалізації основних формальних правил поведінки економічних суб'єктів на грошово-кредитному ринку, що дозволяє повністю стандартизувати і формалізувати інвестиційні, розрахункові й кредитні операції. Існування механізму реалізації правил спричиняє

створення додаткових витрат для будь-яких суб'єктів, які відмовляються здійснювати діяльність у визначеному інституційному середовищі. Структуруючи в такий спосіб взаємодії економічних агентів на грошово-кредитному ринку, фінансові інститути сприяють зниженню трансакційних витрат на фінансовому ринку.

Використовуючи методологію і концептуальний каркас нової інституціональної економічної теорії, можна сформулювати розширене визначення категорії "фінансовий інститут", яке, на нашу думку, повною мірою відображає її сутність і дозволяє краще зрозуміти місце фінансових посередників в економічній системі країни і її інституційному середовищі: фінансовий інститут – це організація, яка забезпечує механізм реалізації формальних і неформальних правил, що структурують взаємодії економічних агентів на фінансовому ринку, а також здійснює акумуляцію вільних фінансових ресурсів, регулює доступ до них та визначає принципи їх використання.

З огляду на специфіку розробленого нами визначення фінансових інститутів, а також на економічну природу глибинних взаємозв'язків, що історично існують між ступенем розвитку грошово-кредитного ринку і темпами суспільно-економічного зростання, можна сформулювати нове розширене та вдосконалене визначення категорії "інституційна структура грошово-кредитного ринку": інституційна структура грошово-кредитного ринку – це система фінансових інститутів, що регулює структуровані в часі та просторі відносини між економічними агентами, пов'язані з обміном прав власності на фінансові ресурси, а також забезпечує трансформацію якісних характеристик грошових потоків та перерозподіл капітальних ресурсів у межах економічної системи.

Грунтуючись на результатах проведеного дослідження, можна зробити висновок, що однією з головних причин існування категоріальної невизначеності щодо поняття "фінансовий інститут" є формальне застосування неокласичної методології в процесі теоретичного аналізу сутності фінансового посередництва. Як результат, розроблені визначення все ж залишаються дещо поверхне-

вими з погляду економічної теорії. У той же час застосування методології і концептуального каркасу нової інституціональної економічної теорії в рамках дослідження сутності фінансових інститутів дозволило, на наш погляд, поглибити аналіз економічних явищ та процесів і сформувати нове розширене визначення даної категорії, яке надає можливість краще зрозуміти місце фінансових посередників в економічній системі.

Актуальність і гострота проблеми активізації ролі фінансових інститутів на грошово-кредитному ринку України в умовах транзитивної економіки свідчить про об'єктивну необхідність подальшого розвитку теоретико-методологічного базису дослідження інституційної структури фінансового ринку. Комплексного аналізу потребує система класифікації фінансових інститутів. Крім того, потрібно дослідити еволюцію економічних поглядів на роль фінансових інститутів і їх місце в економічній системі країни. Таким чином, необхідність проведення подальшого дослідження в даному напрямі не викликає сумнівів.

1. Etymological Dictionary of the English Language. – Douglas Harper ed., Nov. 2001.
2. John J. Lalor, Encyclopaedia of Political Science, Political Economy, and the Political History of the United States. – N.Y., 1899.
3. Guillaumin, Coquelin. Dictionnaire de l'Economie Politique. – Paris, 1852.
4. Miles Livingston. Money and capital markets: financial instruments and their uses. – Englewood Cliffs, 1990.
5. Eugene F. Brigham. Fundamentals of financial management. – Orlando, 1995.
6. Деньги, кредит, банки: Учебник / Под ред. О.И.Лаврушина. – М., 2000.
7. Гроші та кредит: Підручник / М.І.Савлук, А.М.Мороз, М.Ф.Пуховкіна та ін.; За заг. ред. М.І.Савлука. – К., 2001.
8. Эдвин Дж. Долан. Деньги, банковское дело и денежно-кредитная политика: Пер. с англ. – СПб., 1994.
9. Основи економічної теорії / За ред. С.В.Мочерного. – К., 1997.
10. Encyclopaedia Britannica 2005. – London, 2005.
11. Экономическая теория (политэкономия): Учебник / Под ред. В.И.Видяпина, Г.П.Журавлевой. – М., 1997.
12. Шарп У., Александер Г., Бейли Дж. Инвестиции: Пер. с англ. – М., 2001.
13. Frank J. Fabozzi, Franco Modigliani. Capital markets: institutions and instruments. – Upper Saddle river, 1995.
14. Суторміна В.М., Федосов В.М., Рязанова Н.С. Фінанси зарубіжних корпорацій: Навчальний посібник. – К., 1993.
15. Лысенков Ю.М., Фетюхина Н.В. Рынок ценных бумаг: Основные понятия и термины. – К., 1995.
16. Пол А. Самуэльсон, Вильям Д. Нордхаус. Экономика: Пер. с англ. – М., 1997.
17. Шаститко А.Е. Экономическая теория институтов. – М., 1997.

Надійшла до редколегії 12.10.04

Н.В. Бутенко, канд. екон. наук

ВЗАЄМИНИ З ГРОМАДСЬКІСТЮ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ СУЧАСНОЇ КОРПОРАЦІЇ

Висвітлено роль взаємин з громадськістю у формуванні позитивного іміджу корпорацій, хоча викладені загальні принципи можуть бути застосовані до будь-якої організації. Ідентифіковано та диференційовано поняття "маркетингові взаємини з громадськістю" та "взаємини з громадськістю", визначено та охарактеризовано структуру іміджу корпорації.

In this article the author underlines the role of public relations in creating positive image of corporations, although presented principles can be used for any organization. Author identifies and differentiates terms "marketing public relations" and "public relations", identifies and describes the structure of corporate image.

Удосконалення корпоративного управління на національному рівні стало важливим напрямом економічних досліджень у багатьох країнах. Одним із інструментів, який використовується для досягнення цієї мети, є запровадження раціональної системи взаємин з громадськістю. Взаємини з громадськістю є свого роду посібником, який дає відповіді на питання, як українським підприємствам подолати "кризу довіри" вітчизняних та іноземних інвесторів та як залучати фінансові ресурси на вітчизняному і на міжнародних фондових ринках. Важливість позитивного іміджу для успіху сучасної корпорації обґрунтовує актуальність даного дослідження.

Взаємини з громадськістю певною мірою розглянуті в працях вітчизняних та закордонних дослідників, зокрема у працях С.Блека, Д.Дороті, Д.Честара, Р.Ларіної, І.Яковлева. Проте потреба висвітлення особливості їх організації в корпораціях та розгляду основних елемен-

тів структури іміджу стимулює проведення досліджень на дану тему.

Належне корпоративне управління не обмежується виключно відносинами між інвесторами та менеджерами, а передбачає також урахування законних інтересів та активну співпрацю із заінтересованими особами, які мають легітимний інтерес у діяльності товариства (працівниками, споживачами, кредиторами, державою, громадськістю тощо) (1). Це пов'язано з тим, що товариство не може існувати незалежно від суспільства, в якому воно функціонує, і кінцевий успіх його діяльності залежить від внеску всіх зацікавлених осіб. Відповідно, компанії цікавляться ставленням до них відповідних груп суспільства. В українських організаціях почали створювати підрозділи по зв'язках з громадськістю, цілями яких є створення позитивного іміджу даної організації, оскільки сильний корпоративний імідж – необхідна умо-